

POREKLO, ODREDBE I MOGUĆNOSTI PRIMENE KONCEPTA „GUST OPIS“ U KVALITATIVNIM ISTRAŽIVANJIMA

Milica Resanović*

Institut za sociološka istraživanja, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Uvod. Poslednje tri decenije konceptu gust opis se posvećuje sve više pažnje u metodološkim studijama. Iako gust opis postaje praktično neizostavna odrednica u savremenim metodološkim rečnicima, enciklopedijama i udžbenicima (videti, npr.: Given, 2008; Schwandt, 2007), posebno onim posvećenim kvalitativnoj metodologiji, autori neretko naglašavaju da „nije u potpunosti jasno na šta se pod gustim opisom podrazumeva“ (Schwandt, 2007: 296), te otuda potreba da se preispita značenje ovog koncepta. Osnovni cilj ovog rada je da kritički razmotri različita shvatanja gustog opisa, predstavi teorijske i epistemološke pretpostavke pristupa koji zagovaraju primenu gustog opisa i da ukaže na sazajne i istraživačke implikacije koje primena ovog „postupka“ povlači za sobom.

Diskusija. Nakon kratkog prikaza Gercove (Clifford Geertz) izvorne konceptualizacije gustog opisa, autorka kritički razmatra savremena shvatanja gustog opisa i primere upotrebe ovog koncepta.

Poreklo koncepta – osvrt na Gercovu interpretativnu antropologiju. Kliford Gerc je uveo termin gust opis u antropologiju sedamdesetih godina prošlog veka, upotrebivši ga prvi put u naslovu programskog teksta „Podroban opis: ka interpretativnoj teoriji kulture“, koji predstavlja uvod u Gercovu najpoznatiju knjigu „Tumačenje kultura“ (Gerc, 1998a, 1998b). Distinkciju između proređenog i gustog opisa Gerc je preuzeo iz dela Gilberta Rajla (Ryle, 2009). Prema Rajlovom mišljenju, proređeni opisa obuhvata samo jedan aspekt ponašanja - individualni fizički pokret, a gust opis obuhvata mnoštvo povezanih slojeva koji sačinjavaju jedno kompleksno ponašanje. Za razliku od Rajla, za koga gust opis predstavlja prvenstveno teorijski koncept putem kojeg razmišlja o prirodi i značenju misli o delanju, prema Gercovom mišljenju gust opis predstavlja „suštinsku aktivnost etnografskog istraživanja“ (Maxwell & Mittapalli, 2008: 880) pomoću koje se dolazi do podataka o značenjskim strukturama unutar kojih akteri delaju, opažaju i tumače delanje drugih aktera. Gerc je proglasio gust opis metodološkim načelom interpretativne antropologije, koja u svojoj osnovi predstavlja hermeneutički pristup koji teži razumevanju društvenih izraza koji na površini deluju zagonetno (Gerc, 1998a). U interpretativnoj antropologiji gust opis predstavlja istraživačku alatku pomoću koje se iskustvo drugih ljudi tumači u odnosu na kulturu, odnosno, javne simboličke strukture koje oblikuju kongitivne kategorije, progleda na svet i etos istraživane zajednice (Gorunović, 2010: 192). Dakle, kultura je shvaćena kao kontekst unutar kojeg se događaji, ponašanja,

* Email: milica_resanovic@yahoo.com

institucije i različiti društveni procesi mogu pojmljivo gusto opisati. Gercova interpretativna antropologija sa gustim opisom kao zagovaranim metodom osetljiva je na pitanje konstrukcije i uloge subjektivnosti u društvenom svetu. Drugim rečima, omogućava gušće razumevanje subjektivnosti i dejstvenosti koje kulturni diskursi i prakse ujedno odražavaju i organizuju (Ortner, 2005: 36).

Na račun Gercove konceptualizacije gustog opisa upućivani su prigovori da sam autor nije „podrobno opisao vlastiti postupak“, te da on pati od intuicionizma, subjektivizma i impresionizma (Kuper, 1999: 112; Shankman, 1984).

Redefinisanje gustog opisa – u potrazi za subjektivnim iskustvima oblikovanim u specifičnim društveno-istorijskim kontekstima. Uprkos kritikama upućenim na račun Gercove teorije i metodološkim osporavanjima gustog opisa, on predstavlja jedan od najprovokativnijih elemenata Gercovog opusa. Prvobitno je ovaj koncept problematizovan u okviru antropoloških rasprava koje su se ticale teorijskih i epistemoloških pretpostavki interpretativne antropologije, a od kraja osamdesetih godina prošlog veka, nakon što je Denzin (2001) u knjizi *Interpretive Interactionism* celo poglavlje posvetio gustom opisu, ovom terminu se posvećuje sve više pažnje u metodološkim studijama.

Prilikom određenja gustog opisa Denzin prati gercovsku liniju i tvrdi da je podroban samo onaj opis koji je inherentno interpretativan i kontekstualan. Pored ovih karakteristika, Denzin navodi i da gust opis treba da omogući povezivanje biografija učesnika sa njihovim iskustvima. Denzin poseban akcenat stavlja na interpretaciju značenja koja pojedinci daju određenom ponašanju (Denzin, 2001: 116), udaljavajući se zbog toga od Gercovog nasleđa u kome gusto opisati znači predstaviti i interpretirati značenjske simbole, koji su spoljašnji u odnosu na pojedinca i determinišu njegovo ponašanje. U želji da istakne značaj otkrivanja i razumevanja namera, iskustva i značenja pojedinca, Denzin insistira na tome da gust opis treba da poveže lične istorije, subjektivne doživljaje i specifične interakcije. Denzinova izmena u određenju gustog opisa, kao i fokus na razumevanju subjektivnih iskustva, nastaje kao odgovor na prigovore upućene Gercu zbog marginalizacije postojanja razlika u značenjima i interpretativnim matricama između aktera članova istog društva (Gorunović, 2010: 316).

Tragom Denzinovog shvatanja gustog opisa kao „biografskog i interakcijskog“ (Denzin, 2001: 116; Denzin & Lincoln, 2005), Ponteroto gust opis određuje kao kontekstualno tumačenje života ispitanika - interpretaciju situacija i iskustva kroz koje su ispitanici prolazili od detinjstva do trenutka istraživanja u kontekstu shvaćenom kao „istorijsko-socijalno-političkim“ prilikama koje su uticale na ispitanike (Ponterotto, Casas, Suzuki & Alexander, 2001: 594). Ponteroto u svojim kasnijim radovima (Ponterotto, 2006; Ponterotto & Grieger, 2007) insistira na tome da ovako konceptualizovan gust opis predstavlja nužnu odliku različitih istraživačkih pristupa u domenu psihologije savetovanja (*counseling psychology*). Slično Ponterotu, Saksova gust opis posmatra kao „mehanizam putem kojeg se iskustva pojedinaca kontekstualno tumače“, pri čemu je omogućeno ispitanicima da sami verbalizuju svoje doživljaje (Sacks, 2015: 756). Tako

shvaćen gust opis, Saks vidi kao posebno pogodan mehanizam prilikom istraživanja socijalno ugroženih grupa – „ranjivih, ugnjetavanih, onih koji žive u siromaštvu“ (Sacks, 2015: 754).

Kulturna sociologija – tumačenje tekstualnih mreže društvenih značenja. Pored navedenih savremenih interpretacija gustog opisa i primera njegove upotrebe, pre svega u psihologiji (Ponterotto, et al., 2001; Ponterotto & Grieger, 2007; Sacks, 2015) u okviru savremene sociologije takođe dolazi do porasta interesovanja za ovaj koncept. Najznačajniji pokušaj da se razvije teorijsko-metodološko stanovište u kojem gust opis zauzima centralno mesto predstavlja kulturna sociologija Džefrija Aleksandra. Stožerna ideja na kojoj počiva kulturna sociologija je da kulturu treba tretirati kao jaku „nezavisnu varijablu“ koja poseduje relativnu autonomiju u oblikovanju svih društvenih procesa i institucija. Kulturnu sociologiju Aleksander i saradnici (Alexander, 2008; Alexander, 2011; Alexander, 2012; Alexander & Smith, 2003; Alexander & Smith, 2010; Reed & Alexander, 2009) afirmišu kao novi teorijski pristup koji predstavlja radikalnu opoziciju dotadašnjoj sociologiji, tzv. „sociologiji kulture“, koja je, prema njihovom mišljenju, kulturu svodila na nešto što ona nije (stratifikaciju, tržište, moć, status, individualnu psihologiju, itd.) (Spasić, 2012: 24).

U osnovi kulturne sociologije je nastojanje da se identifikuju binarni značenjski kodovi koji se nalaze u osnovi istraživanih fenomena, kao i da analiziraju društveno-istorijski uslovi koji određuju sadržaj binarnih kodova. Stoga, u centru interesovanja nalaze se mitovi, narativi i duboko ukorenjeni kulturni simboli koji motivišu dejstvenike, omogućavaju im da interpretiraju društveni svet i delanje drugih koji ih okružuju i predstavljaju im glavne orijentire za delanje.

Razvijajući esplotivno kulturalističku zamisao sociologije, Aleksander je sa svojim saradnicima identifikovao gercovski gust opis kao jedan od metoda koji najadekvatnije može obezbediti hermeneutičku rekonstrukciju kodova, narativa i simbola (Alexander & Smith, 2003: 13). Osobnost gustog opisa odražava se u kontekstualnom tumačenju i eksplanatornoj moći, ovaj postupak je kompatibilan sa primenom različitih istraživačkih strategija*, kako onih koji se vezuju za tradicionalno shvaćenu društvenu nauku (i kvalitativne, ali i kvantitativne orijentacije), tako i onih iz domena humanističkih disciplina (Alexander & Smith, 2003; Reed & Alexander, 2009). Dakle, primena gustog opisa treba da omogući razumevanje i objašnjenje društveno konstruisane subjektivnosti koja formira volju kolektiva, oblikuje pravila organizacije, definiše moralnu osnovu zakona, obezbeđuje značenja i motivaciju za razvoj tehnologije i ekonomije (Alexander & Smith, 2003: 5).

U Aleksanderovoj zamisli nauke opis, tumačenje i objašnjenje se stapaju – „opisi su (dobri su ako su) interpretacije, a ove (opet ako su dobre) istovremeno jesu objašnjenje“ (Spasić, 2012: 26). Objašnjenje nastaje kada sociolozi delanje aktera uspeju da iščitaju pomoću vlastitih interpretativnih sklopova (tj. teorija, idealnih tipova, modela socijalnih procesa), pri

* Iako zagovornici „Strogog programa“ u svojim empirijskim istraživanjima kao glavni izvor podataka koriste medijsko izveštavanje o istraživanom fenomenu (npr. istraživanja iz domena sociologije politike o aferi Votergejt ili izborima u Sjedinjenim američkim državama 2008. godine), oni ne negiraju potencijalni značaj drugih oblika iskustvene građe. Štaviše, predstavnici mlađe generacije se više oslanjaju na kvalitativne istraživačke tehnike i strategije (etnografija, učesničko posmatranje, primenu dubinskih intervjua) (Alexander & Smith, 2010).

čemu je u osnovi delanja aktera interpretativno iščitavanje stvarnosti (uslovljeno sadržajem binarnih kodova). U pitanju je dvostruka hermeneutika: sociolozi pomoću vlastitih teorija interpretiraju ponašanja aktera, a akteri, pak, delaju na osnovu vlastitih tumačenja situacija koje ih okružuju, koristeći prilikom interpretacija binarne kodove.

Zaključak. Dok se u savremenoj metodološkoj literaturi gust opis tretira kao deo repertoara kvalitativnih postupaka i tehnika, te se povezuje sa prikupljanjem, obradom i analizom podataka, u kulturnoj sociologiji gust opis, kao i kod Gerca, predstavlja metaforu za ceo teorijsko-metodološki pristup koji se zagovara. Pluralizam različitih određenja gustog opisa, kao i značajne razlike među istraživanjima u kojima je ova „tehnika“ primenjena, otežavaju njegovu primenu i iziskuju iznova rad na preciziranju značenja ovog koncepta, kao i izvesnoj sistematizaciji i kodifikaciji pristupa. Konfuzija u vezi sa značenjem gustog opisa i njegovom primenom na metodološkoj ravni, neposredno je u vezi sa razlikama u teorijskim pretpostavkama koliko simboličko utiču na praksu pojedinaca i grupa, te u kakvom se međusobnom odnosu nalaze lična i društvena značenja.

U kulturnoj sociologiji Aleksandera gust opis predstavlja jedno od konceptualnih oruđa putem kojih autori nastoje da izoluju uticaje koji nisu simboličke prirode i da interpretiraju mreže značenja koje neposredno okružuju istraživani društveni fenomen. Iako ovi autori smelo zagovaraju interpretaciju kao centralni sazajni postupak i promišljaju inovativne načine da istraže značaj simboličkog poretka na društvena zbivanja, problem predstavlja ideja o mogućnosti univerzalizacije na osnovu binarnih opozicija. Nameću se pitanja da li tako shvaćen gust opis nužno podrazumeva prihvatanje pretpostavke da binarni kodovi predstavljaju temelj mikrostrukturnih odnosa i snažne determinante makrostrukturnih procesa, i može li se pristup primeniti za tumačenje širokog spektra društvenih fenomena, ili je poželjan samo za proučavanje određenih društvenih fenomena u određenim društvima (npr. građanskog diskursa u Sjedinjenim Američkim Državama).

Ključne reči: *kultura, gust opis, hermeneutika, interpretacija, kulturna sociologija*

Literatura

- Alexander, J. & Smith, P. (2003). The Strong Program in cultural sociology: Elements of a structural hermeneutic. In J. Alexander (Ed.), *The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology* (pp. 11–26). New York: Oxford University Press.
- Alexander, J. & Smith, P. (2010). The Strong Program: Origins, achievements, and prospects. In J. R. Hall, L. Grindstaff & M. Lo (Eds.), *Handbook of Cultural Sociology* (13–24). London: Routledge.
- Alexander, J. (2008). Clifford Geertz and the Strong Program: The human sciences and cultural sociology. *Cultural Sociology*, 2(2), 157–168.
- Alexander, J. (2011). Clifford Geertz and the Strong Program: The human sciences and cultural sociology. In M. Norton (Ed.), *Interpreting Clifford Geertz: Cultural Investigation in the Social Sciences* (pp. 55–65). New York: Palgrave Macmillan.
- Alexander, J. (2012). *The performance of politics: Obama's victory and the democratic struggle for power*. New York: Oxford University Press.

- Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (2005). *The Sage handbook of qualitative research. Third edition*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Denzin, N. K. (2001). *Interpretive Interactionism. Second edition*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Gerc, K. (1998a). *Tumačenje kultura I*. Beograd: XX vek.
- Gerc, K. (1998b). *Tumačenje kultura II*. Beograd: XX vek.
- Given, L. M. (Ed.). (2008). *The Sage encyclopedia of qualitative research methods*. Los Angeles: Sage.
- Gorunović, G. (2010). *Antropologija Kliforda Gerca. Kulturna teorija i interpretativna analiza kultura*. Beograd: Srpski genealoški centar: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Kuper, A. (1999). *Culture - The anthropologists' account*. Cambridge: Harvard University Press.
- Maxwell, J. & Mittapalli, K. (2008). Thick description. In L. M. Given (Ed.), *The SAGE encyclopedia of qualitative research methods* (pp. 880). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc. doi: 10.4135/9781412963909.n458
- Ortner, S. (2005). Subjectivity and cultural critique. *Anthropological Theory*, 5(1), 31 – 52.
- Ponterotto, J. G. & Grieger, I. (2007). Effectively communicating qualitative research. *The Counseling Psychologist*, 35(3), 404 – 430.
- Ponterotto, J. G. (2006). Brief note on the origins, evolution, and meaning of the qualitative research concept thick description. *The Qualitative Report*, 11(3), 538-549.
- Ponterotto, J. G., Casas, J. M., Suzuki, L. A. & Alexander, C. M. (Eds.). (2001). *Handbook of multicultural counseling*. Sage publications.
- Reed, I. & Alexander, J. (2009). Social Science as Reading and Performance. *European Journal of Social Theory*, 12(1), 21-41.
- Ryle, G. (2009). 'The Thinking of Thoughts. What is Le Penseur Doing?'. In G. Ryle & J. Taneey (Eds.), *Collected Essays 1929 – 1968, Collected Papers Volume 2, 1st Edition*. London: Routledge. Dostupno na: <https://cesarsalgado.wordpress.com/2007/08/02/gilbert-ryle/>, pristupljeno: 1. 8. 2018.)
- Sacks, T. (2015). New pathways to analysis through thick description: Historical trauma and merging qualitative research. *Qualitative Social Work*. 14(6), 753–757.
- Schwandt, T. (2007). *Qualitative inquiry: A dictionary of terms*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Shankman, P. (1984). The Thick and the Thin: On the Interpretive Theoretical Program of Clifford Geertz. *Current Anthropology*, 25, 261-280.
- Spasić, I. (2012). Debate u sociološkoj teoriji na početku 21. veka. *Godišnjak za sociologiju*, 9(10-11), 9–32.